

Inleiding

Dit is de handleiding bij het project B@S (Bach@School) van de Nederlandse Bachvereniging. Lees deze alsjeblieft goed door voordat je met de leerlingen aan de voorbereidende les begint.

Over de Nederlandse Bachvereniging en B@S

De Nederlandse Bachvereniging is een instrumentaal en vocaal barokensemble. Al bijna 100 jaar proberen we dichterbij Johann Sebastian Bach te komen. De Bachvereniging werd opgericht in 1921 om Bachs *Matthäus-Passion* uit te voeren in de Grote Kerk in Naarden en is sindsdien uitgegroeid tot een toonaangevend, internationaal gerenommeerd ensemble.

Sinds 2003 heeft de Nederlandse Bachvereniging het succesvolle educatieproject *Oog in oog met de Matthäus-Passion* aangeboden in het onderwijs. Sinds 2019 is het materiaal aangepast naar de vraag van deze tijd: leerlingen op een **praktijkgerichte** manier in aanraking laten komen met barokmuziek en in het bijzonder de muziek van Johann Sebastian Bach.

Omdat er in de barok een improvisatietraditie bestond van de basso continuo, en ook Bach in zijn muziek ruimte biedt voor improvisatie, is besloten om in het nieuwe educatieproject improvisatie in de barok centraal te stellen. Dit past goed bij wat de Bachvereniging doet en sluit mooi aan op het subdomein improviseren en componeren uit de syllabus Centraal Examen Muziek voor Havo/VWO.

Ons nieuwe project geeft leerlingen verdieping in de barok, de muziek van Bach en improvisatie, en geeft hen de unieke kans te musiceren en improviseren met musici van de Bachvereniging!

Doelstelling

Aan de hand van interactieve lessen gericht op zelf musiceren, leren de leerlingen over de Bachvereniging, Bach, barok en muziektheorie horend bij de tijd van Bach. Zo worden ze voorbereid op hun bezoek aan concert of repetitie.

Doelgroep

Dit project is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw van het VO die het vak muziek als eindexamenvak gekozen hebben.

Projectopbouw

Het project bestaat uit:

- Een voorbereidende les op school (door muziekdocent begeleid)
- Een gastles van een musicus (of musici) van de Nederlandse Bachvereniging
- Concert- of repetitiebezoek

Het leerlingenmateriaal

Het materiaal voor de leerlingen bestaat uit een aantal pagina's informatie en een uitgebreid deel met arrangementen die ze kunnen leren voor de gastles. In deze handleiding lichten we het materiaal toe en geven we tips over het gebruik van het materiaal.

Toelichting op het materiaal en hoe het in te zetten

Toepassing

Het materiaal kan worden gezien als een 'muzikaal bouwpakket'. Het doel is het spelen/zingen van een arrangement, samengesteld uit verschillende partijen die steeds in verschillende combinaties herhaald worden. De leerlingen studeren op eigen niveau een deel in tijdens de voorbereidende les, zodat ze tijdens de gastles mét de musicus/musicici van de Bachvereniging kunnen musiceren.

In het materiaal staan partijen. Deze kunnen op verschillende manieren met elkaar worden gecombineerd. Zo kan een groter arrangement worden ontwikkeld. In principe kunnen alle partijen zowel gespeeld als gezongen worden. Er is bijvoorbeeld een puur vocale uitvoering mogelijk met een koor van gemengde stemmen (SATB). Een puur instrumentale uitvoering zou bijvoorbeeld kunnen bestaan uit een basgroep (basgitaar/cello/piano), een akkoordgroep (piano/keyboard/gitaar) en een melodiegroep (viool/fluit/hobo). En er is natuurlijk een combinatie te maken van vocaal en instrumentaal!

De aangereikte maten kunnen eindeloos herhaald worden, zo kunnen de verschillende groepen in verschillende samenstellingen spelen. Bijvoorbeeld opbouwend van kleine naar grote bezetting of in afwisseling volgens het concertprincipe (tutti/solo). De mogelijke combinaties zijn eindeloos, afhankelijk natuurlijk van het instrumentarium dat voorhanden is.

De inhoud

Het materiaal begint met een korte toelichting voor de leerlingen op de Bachvereniging, Bach en de compositie. Daarna volgt het onderdeel "zelf aan de slag". Aan het eind van het document is een begrippenlijst opgenomen waarin toelichtingen staan op voorkomende muzikale begrippen en over de barok.

In het leerlingenmateriaal (zelf aan de slag) staan een aantal maten opgenomen die de leerlingen instuderen voor de gastles van de musicus (of musicici) van de Bachvereniging. Aan de hand van deze maten en het samenspel zullen de musicici de leerlingen uitleg geven over de muziek, barok, het concert etc. In het leerlingenmateriaal staat beschreven wat ze kunnen doen. In deze handleiding vind je suggesties voor de organisatie en extra informatie over de opdrachten.

Suggesties & extra informatie

Zelf aan de slag

- Breng van tevoren in kaart welke instrumentengroepen er zijn en hoe de verdeling van de partijen eruit ziet. Welke leerling speelt welke partijen?
- Begin eenvoudig, met bijvoorbeeld alleen een baslijn, de akkoorden en één melodelijn. Als dat goed loopt kunnen steeds meer partijen worden toegevoegd.
- Alle partijen kunnen met elkaar worden gecombineerd, ook als deze verschillend zijn in moeilijkheidsgraad. Probeer met de leerlingen hier een opbouw voor te bedenken.
- Als er maar weinig verschillende instrumenten zijn, zouden de verschillende partijen achtereenvolgens door dezelfde instrumenten gespeeld kunnen worden om voor voldoende variatie te zorgen.
- Probeer ook eens iets 'geks', bijvoorbeeld dat de baslijn door een melodie-instrument gespeeld wordt en de melodelijn door een basinstrument.
- Voeg eventueel dynamiek toe en probeer in verschillende tempi te spelen. Daardoor kan de muziek steeds van karakter veranderen. Ook verschillende manieren van articulatie (legato/staccato, tremolo, e.d.) kunnen hier ondersteunend voor zijn.
- Als er weinig tijd is voor de voorbereidende les, zorg er dan in ieder geval voor dat er een basisversie door de leerlingen gespeeld kan worden. Houd het eenvoudig. De leerlingen kunnen eventueel ook huiswerkopdrachten krijgen, zoals het instuderen van meer partijen, het bedenken en noteren van een eigen melodie of het bedenken van een eigen arrangement. Dit kan dan in de gastles verder worden uitgewerkt.

Akkoorden voor piano of keyboard

De akkoorden kunnen worden gespeeld op toetsinstrumenten, zoals keyboard, piano of accordeon. A1 heeft 'verspringende' akkoorden, bij A2 zijn de akkoordtonen dicht bij elkaar ('verbonden' akkoorden). A2 is technisch gezien iets ingewikkelder en dus eerder voor gevorderde spelers. Mocht het te moeilijk zijn om drie tonen tegelijk te spelen kunnen de leerlingen ook twee of alleen één toon van elk akkoord spelen, bijvoorbeeld alleen de onderste twee of alleen de bovenste toon, etc.

Melodieën voor viool, fluit, zang of keyboard

De melodieën zijn bedoeld voor een melodie-instrument zoals viool, fluit of hobo. Uiteraard kunnen deze ook gezongen worden of gespeeld worden op een toetsinstrument. Het is mogelijk om steeds één melodie in herhaling te spelen of verschillende achter elkaar te spelen zodat er een langere melodie ontstaat. De melodieën kunnen ook tegelijk worden gespeeld zodat er ook een meerstemmige uitvoering mogelijk is.

Partijen voor piano of keyboard

De P1-partij is de eenvoudigste partij en kan ook alleen door de rechter- of linkerhand apart worden gespeeld (dat geldt overigens ook voor de P2- en P3-partij). P2 is iets ingewikkelder omdat er in de rechterhand akkoorden worden gespeeld. P3 is de partij voor de gevorderde toetsenist omdat hier de volledige baspartij moet worden gespeeld.

Zang

Deze melodieën kunnen zowel achter elkaar als tegelijk worden gezongen. Voor leerlingen die meer uitdaging nodig hebben zouden deze partijen ook gespeeld kunnen worden, bijvoorbeeld op een toets- of een melodie-instrument. Daardoor wordt de variatie van de instrumentatie van het materiaal alleen maar groter.

Laat de leerlingen eventueel een eigen tekst bedenken. Dit kan zelfs leiden tot een verhalende vorm van het arrangement. Denk aan een thema zoals 'afscheid', met een zelfbedacht verhaal en passende tekst erbij. Het is zelfs denkbaar om er een mini-opera van

te maken met een koor en solisten die verschillende rollen vertolken. De instrumentatie kan dan ondersteunend zijn voor de verschillende karakters.

Mijn melodie

Het bovenste schema in het leerlingenmateriaal toont alle akkoordtonen van de baslijn per tel (kwartnoot). Door voor elke tel één akkoordtoon te kiezen kunnen de leerlingen hun eigen melodie samenstellen (dus letterlijk 'componeren'). Eventueel kunnen de leerlingen vervolgens een eigen tekst bedenken.

In het onderste schema in het leerlingenmateriaal is een voorbeeld getekend van een 'melodielijn', door de gekozen tonen per tel met een lijn met elkaar te verbinden. Vervolgens kan de melodie worden opgeschreven op het invulblad (in het leerlingenmateriaal op pagina 11). Dat kan op twee manieren: 1) door de notennamen onder de kwartnoten te schrijven, óf 2) door de melodie te noteren op de notenbalk.

Als de leerlingen meerdere (korte) melodieën hebben bedacht kunnen deze weer met elkaar worden gecombineerd tot een langere melodie. De leerlingen kunnen ook hun melodieën met elkaar uitwisselen en elkaars melodieën spelen. Dit kan leiden tot een groepscompositie.

Gevorderde leerlingen kunnen ook ter plekke al spelend of zingend een melodie improviseren, uitgaande van het gegeven schema. Door versieringstonen te gebruiken (wissel-/doorgangstonen e.d.) kunnen de melodieën ook complexer worden gemaakt.

De partituur

Het schema (de partituur) zoals het er staat is gebaseerd op het solo-tutti-principe, dus de afwisseling van een solist met begeleiding en een gedeelte waar (bijna) alle instrumenten spelen. Het schema kan natuurlijk ook op een andere manier worden ingevuld, bijvoorbeeld:

- opbouwend van weinig instrumenten tot alle instrumenten;
- afbouwend van alle instrumenten tot weinig instrumenten;
- een combinatie van de voorgaande twee mogelijkheden: opbouwend-afbouwend (of andersom) of een combinatie ervan;
- alleen solobeurten, zonder tutti-gedeelten.